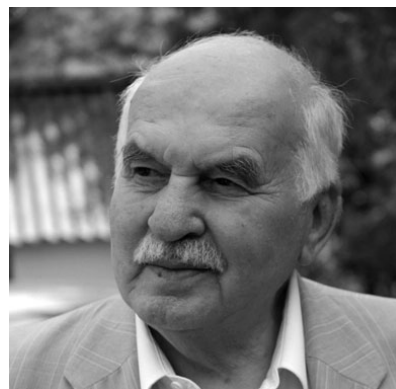

A közvetlen szemtanú

Interjú Horváth Jánossal, a „köztársaság-ellenes összeesküvés” kiskgazda vádlottjával, a Magyar Forradalmi Tanács alapítójával, a Magyar Országgyűlés egykori korelnökével

1947. október 23-án végezték ki Donát Györgyöt, a Magyar Közösség pere néven ismertté vált úgynevezett „köztársaság-ellenes összeesküvés” fő vádlottját. 1947. január elején az összeesküvésben való állítólagos részvétele miatt Horváth János kiskgazda képviselőt is letartóztatták a demokratikus államrend és a köztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés koholt vádjával. A Mistéth-per hatodrendű vádlottjaként 1947. augusztus 29-én három és fél év kényszermunkára ítélték, amelyet a Népbíróságok Országos Tanácsa 1948. március 3-án három évre mérsékelt. 1947. február 4-én a pártvezetés kizárta a kiskgazdapártból. Horváth János 1956. október végén kapcsolódott be ismét a politikába, majd novemberben első között tájékoztatta az Egyesült Államok szenátusát a magyarországi eseményekről, a kibontakozás lehetőségeiről. A forradalom leverését követően évtizedekig az Egyesült Államokban élt, ahol közgazdászprofesszorként tevékenykedett. 1998-ban tért vissza Magyarországra. Négy cikluson át országgyűlési képviselő, 2003-tól a Parlament korelnöke volt.

– Mikor került kapcsolatba a Testvéri Közösséggel?

– A nyilasokkal és náccikkal szembeni ellenállás szervezése kapcsán a mozgalomban nekem is szerepem volt, háborúellenes röpiratokat és irományokat nyomtattam. 1944. augusztusban, mondhatni véletlenül kerültem kapcsolatba az ellenállásban részt vevő titkos társasággal. Eredetileg röplapokat vittem Kecskemétre, egy értekezletre a Szabad Élet Diákmozgalom tagjaként, és az ottani megbeszélés keretében szerveződtem be. A nyilasok 1944. december 14-én tartóztattak le, és a szabad élet diákmozgalombeli tevékenységem miatt halálra ítélték. A Margit körúti katonai fogházban tartottak fogva, ahonnan a csodával határos módon menekültem meg az akasztófától december 25-én. Előző este ugyanis váratlanul behatolt a Széna térre egy orosz tankoszlop, és elkezdett lövöldözni, nagy riadalmat keltve a nyilasok körében. Meghiúsult kivégzésemet köve-

tően a nyilasok és a németek még hetekig fogva tartottak, csak a szerencsének köszönhetem, hogy a kínzások és a bombázások ellenére életben maradtam. A diák ellenállási mozgalomban betöltött szerepemről, és letartóztatásomról szóló részletes, *The Peace Seekers* című visszaemlékezésemet a *The Hungarian Studies Review* publikálta 1983-ban, amelynek digitalizált változata megtalálható az interneten is. 1945. január 7-én szabadultam, és rövid időn belül bekapcsolódtam a politikába: nemzetgyűlési és fővárosi törvényhatósági képviselő lettem a Független Kiskgazdapárt színeiben, számos gazdasági és közéleti tisztséget töltöttem be, többek között a Magyar Parasztszövetség gazdasági igazgatójává választottak meg. Az 1947-es perben, amelyben engem, és jó néhány párttársamat is elítélték, valójában a kommunista hatalom útjában álló kiskgazda politikusok likvidálása, a párt szétbomlasztása volt a cél. A Test-

véri Közösség köztársaság-ellenes szervezkedésének koholt vádjára szolgáltatott ürügyet arra, hogy bebörtönözzenek minket, és a kiskgazda vezetést kompromittálják.

– Hogyan emlékszik vissza 1947-es letartóztatására?

– 1946. december 3-án kezdődött meg a szövetkezeti törvény vitája, amelynek én voltam az előadója a Nemzetgyűlésben. A kiskgazdák két megszavazott módosító javaslata miatt azonban a munkáspártok a köztársasági elnökhöz fordultak, aki végül engedve a nyomásnak, nem járult hozzá a december 13-án elfogadott törvényjavaslat kihirdetéséhez. 1947. január elején újra a törvényjavaslattal foglalkoztunk. A letartóztatásom előtti napon estig a Nemzetgyűlésben voltam. Amint kiléptem a Parlamentből, néhányan csatlakoztak hozzám, és hazakísértek az otthonomba. Másnap reggel ugyanazok a személyek beültettek egy autóba, és az Andrássy út 60-ba szállítottak. Rövidesen le is

*A Magyar Nemzetgyűlés alakuló ülése, 1945. november 29.
Horváth János Tildy Zoltán miniszterelnök mögött jobbra áll. (ismeretlen fotós)*

tartóztattak. A kihallgatások azután fokozatosan eldurvultak.

– *Bár a Népbíróságok Országos Tanácsa 1948. március 3-án három évre mérsékelte büntetését, végül mégis néhány nap híján négy évet töltött a börtönben.*

– 1950. december 24-én váratlanul szabadultam. Ezért is vittek néhány héttel korábban a szegedi börtönbe. Mint utóbb megtudtam, feltehetőleg angyalföldi kommunisták jártak közben érdekekben, bebörtönzésem előtt ugyanis az angyalföldi kiscgazda szervezetnek voltam az elnöke. Miután elhagytam a börtönt, azonnal vonatra ültem, és hazamentem a családomhoz. Segéd munkásként kezdtem dolgozni, majd kitanultam a villanyszerelést, és műszerész lettem, ami nagy előrelépést jelentett. A Siemens Röntgen- és Orvosi Készülékek Gyárból egy-

két év múlva átkerültem Óbudára, a Flórián téren álló egykori Dohánygyár épületébe, ahol többek között rádiós adóvevő készülékeket gyártottunk. 1956 elején a vállalat beolvadt a Beloianisz Híradástechnikai Gyárba. Onnan hívott el főnököm, Fekete István mérnök a Bányászati Mélykutató laboratóriumába. Ott különféle geológiai eszközöket fejlesztettünk.

– *A magyar közéletbe, politikába való visszatérésre az 1956-os forradalom adott újra lehetőséget. Mit csinált október 23-án, majd az elkövetkező napokban?*

– Október 23-án éppen a munkahelyemen voltam a Szent István körúton, a Nyugati pályaudvar közelében. Nemrég kerültem át a Beloianisz Gyárból a laboratóriumba, ahol szerszámkészítő műszerészként dolgoztam. Én is csatlakoztam az utcán vonuló tün-

tetökhöz. Szép, napos idő volt. Először a Bem térre vonultunk, majd onnan a Kossuth térre mentünk át. Éreztem, hogy történelmi pillanatnak vagyunk tanúi, ezért hazaszaladtam Erzsike lányomért az Apály utcába, és együtt tértünk vissza a Parlamenthez. Miután a hivatalos pártszónokok után Nagy Imre emelkedett szólásra, és másodsorra azt mondta, hogy „Kedves magyar testvéreim”, spontán éljenzés tört ki. Este hazamentünk, és hajnalban mi is hallottuk az ágyúdörgést, így galvanizálódott a tüntetés. Másnap a tilalom ellenére elindultam a munkahelyemre, de egész nap az utcákat jártam. A körúton több halottat is láttam, akiket a szovjetek öltek meg, majd az Astoriánál hallottam, amint a szovjet katonák arról próbáltak meggyőzni minket, hogy ők csak azért harcolnak, hogy

megvédjenek minket a báróktól és bankároktól. Mi pedig bizonygat-
tuk, hogy mindannyian munkások
vagyunk, ők menjenek haza.

– *Milyen szerepe volt a forradalomban? Részt vett a harcokban?*

– A Beloianisz Gyár Munkás-
tanácsának aktív tagja voltam. Né-
hány éjszakát Óbudán töltöttem
a gyár pincéjében, és ott voltam
egy-két megbeszélésen. A harcok-
ban azonban nem vettem részt,
bár nekem is volt puskám. Egy
alkalommal a gyárban felmentem
a lépcsőházba, és az ablakból rá-
löttem egy szovjet tankra. A tank
rögtön megfordult, a lépcsőház ab-
lakára irányította a csövét, és visz-
szalótt. Szerencsére volt annyi lé-
lekjelenlétem, hogy még a belövés
előtt visszaszaladtam a pincébe.

– *Mikor vette fel a kapcsolatot
kiszgazda politikustársaival?*

– Rövidesen találkoztam poli-
tikustársaimmal. Tildy Zoltán és
Kovács Béla bekerült Nagy Imre
kormányába. Azt követően, hogy
Tildy elmondta beszédét a rádió-
ban, megszűntek a puska lövések
az országban. Tildy Zoltán üzent,
hogy jöjjünk be hozzá a Parla-
mentbe Kiss Sándorral, hogy az
agrárfront lehetőségeit mérlegel-
jük. Közben hozzá láttam a Függet-
len Kiszgazdapárt újjászervezéséhez
is, ismét én lettem az angyalföldi
szervezet elnöke. Kiss Sándorral
hozzáfogtunk a Magyar Parasz-
szövetség újjáalakításához. Ideig-
lenesen a Semmelweis utca 1-et
jelöltük ki székhelynek. Megtalál-
tam Maléter Pál ezredest a Kilián
laktanyában, és megigényeltük a
Parasztszövetség székházát. Mi-
után Maléter rábólintott, lefoglaltuk
magunknak a Magyar Partizán-
szövetség épületét. Így jutottunk
székházhoz a Szabadság tér és Vé-
csey utca sarkán.

– *Miért volt fontos a Magyar
Parasztszövetség életre keltése?*

– A Magyar Parasztszövet-
ségnek mint a magyar parasztság
legfontosabb érdekképviseleti szer-
vének fontos szerepe volt 1945-ben
és 1946-ban, elég csak a sikeres
parasztnapokra gondolni. A köz-

Ifjúkori portré

társaság-ellenes összeesküvés per-
ben Rákosiék a Független Kiszgaz-
dapárt mellett a Parasztszövetség
ellen is támadást indítottak, első-
ként számolták fel a szerveze-
tet. Többekkel együtt Kiss Sándor
igazgatót és engem is perbe fogtak,
és bebörtönöztek. 1956 októberé-
ben mindkét szervezet újra munká-
hoz látott. Kovács Bélát választot-
tuk meg a Kiszgazdapárt elnökének,
a Parasztszövetség vezetését pe-
dig újra Kiss Sándorra bíztuk. Én
a helyettese lettem.

– *Kik vettek még részt a Pa-
rasztszövetség újjászervezésében?*

– Kiss Sándor mellett ott volt
velünk többek között Barsi Dénes,
Göncz Árpád, Kelemen Sándor,
Oláh István, Patonai Elek és Vörös
Vince. Üzeneteket küldtünk, kül-
döttségeket fogadtunk, szervezked-
tünk, hogy híre menjen szerte az
országban, hogy újra munkához

látunk, és minél több szervezet
alakuljon újjá. Amikor október
31-én a rádió nyilvánosságán ke-
resztül bejelentettük a Magyar Pa-
rasztszövetség megalakulását, leg-
fontosabb üzenetként azt akartuk
kinyilvánítani, hogy a szervezet
az 1945-ös földreform, a paraszti
termelés szabadsága és a minden-
nemű szövetkezés teljes önkéntes-
ségének elve alapján áll, és célja
az egyetemes magyar parasztság
erőinek tömörítése, a parasztság
gazdasági és kulturális felemelke-
désének előmozdítása.

– *Kiss Sándor október 31-i rá-
dióbeszédében a két agrárpárt,
a kiszgazdapárt és a Petőfi Párt né-
ven újjáalakult parasztpárt együtt-
működését, egységes fellépését is
szorgalmazta. A Vajdahunyad vár-
ban a Mezőgazdasági Múzeum
előtt a főtítkárrá megválasztott
Farkas Ferenc felszólította pa-
rasztpárti párttársait, hogy a pa-
rasztszövetség munkáját is támo-
gassák.*

– A parasztegység kérdése már
1945–1946-ban is folyamatosan
napirenden volt. 1947. eleji letar-
tóztatásunk előtt néhány héttel
szerveztünk egy konferenciát a pa-
rasztegység helyreállításáról, ame-
lyen a két agrárpárt egyesülésének
lehetősége ismételtelen szóba került.
1956-ban újra fontos volt kimon-
dani, hogy nincs többé különbség
szegény- és gazdagparaszt között,
a parasztság érdekeinek képviselete
tekintetében a két agrárpártnak
egységesen kell fellépnie.

– *Kevésbé ismert, hogy a Ma-
gyar Parasztszövetség november
első napjaiban a gazdasági kibon-
takozás tekintetében is kezdemé-
nyező szerepet játszott.*

– Egyik prioritásunk az volt,
hogy megkezdjük a munkát a ma-
gyar gazdaság talpra állítása érde-

kében. Ebben én is fontos szerephez jutottam. A Parasztszövetség gazdaságpolitikai igazgatójaként november 2-án összehívtam egy gazdaságpolitikai konferenciát, amelyet Kerék Mihály elnökölt. A szervezésben többek között id. Bokros Lajos, Boros Lajos, Füzesi István és Márta, valamint Göncz Árpád segített nekem. Az ankét délelőtt kezdődött, és délután öt óra felé ért véget.

– *Milyen feladatok, tervek hangzottak el az Országos Gazdasági Újjáépítési Tanács ülésén?*

– Fontosnak tartottuk kimondani és megerősíteni, hogy a forradalom eredményes volt, és az ország stabilitása érdekében vissza kívánunk térni az 1945-ös demokratikus platformhoz. A politikai kibontakozás halad a maga útján, hónapokon belül új választások lesznek. Addig is azonban fontos feladat volt, hogy azonnal folytatódjon a termelés, a mezőgazdasági munka, a kukoricatörés és a többi tennivaló, a répa, krumpli felszedése. Az volt az álláspontunk, hogy a tulajdonviszonyokhoz ne nyúljunk, minden maradjon úgy, ahogy van, a gyárakat, bankokat ne privatizáljuk, mindenki tegye a dolgát mindaddig, amíg más határozat nem történik. A folyamatosság volt a fő szándék az iparban, a pénzügyi világban és a szolgáltatások terén. Ne szervezzük újjá az ország gazdaságát egyik napról a másikra, nehogy elhamarkodjunk valamit, mert az átszervezés újabb károkat okozhat. Mondok egy példát: ha például nem tudják, kié a föld, senki nem fogja leszedni a kukoricát.

– *Kiket tájékoztattak az ülésen elhangzottakról?*

– Készült egy iromány az ankétról, és elhatároztuk, hogy azt

Leányával, 1945-ben

nyomban a kormány és a nép tudomására hozzuk. Átmentem a Parlamentbe Tildy Zoltánhoz. Először a titkárként tevékenykedő fiával beszéltem. Tildy László szívélyesen üdvözölt. Elmondtam neki, hogy imént fejeződött be a Parasztszövetségnél az agrárkonferencia, és beszámoltam neki, hogy létrehoztunk egy tanácsot a magyar gazdaság újjáépítésének szándékával. Átadtam neki az irományt, amelyet legalább húsz személy írt alá. Ebben a pillanatban kijött a szobájából Tildy Zoltán. A fia szólt neki, hogy fontos dolgot akarok mondani, és átadta neki a feljegyzést. Tildy egyetértőleg bólintott, és kihívta a szobából Nagy Imrét. A miniszterelnöknek és a miniszterelnök-helyettesnek ugyanis közös volt a szobája. Nagy Imre is átolvasta a feljegyzést. Mindketten elégedetten nyugtázták az Országos Gazdasági Újjáépítési Tanács megalakulását, és támogatták munkánkat. Amikor felmerült, hogy ki legyen a tanács vezetője, elmondtam, hogy én hívtam össze az ülést. Erre Nagy Imre a következőt mondta nekem: „János, akkor te legyél az elnök, addig is, amíg hivatalosan meg nem válasz-

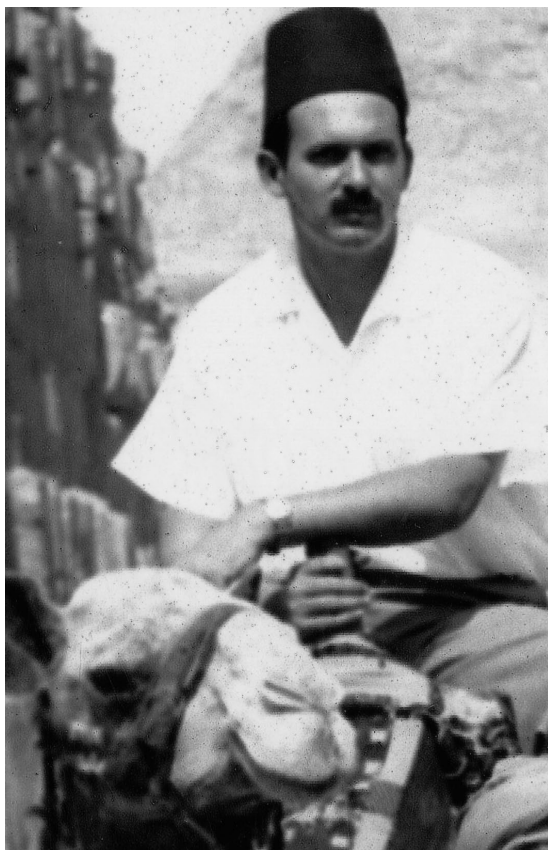
tanak.” Mint a forradalom napjaiban minden, ez a tanács is spontán alakult meg. Én hívtam össze az ülést, és Kiss Sándor volt a házigazda. A parasztpártiak közül is többen eljöttek, ott volt például a gazdaságpolitikus Farkas Ferenc is, aki másnap Bibó Istvánnal együtt bekerült Nagy Imre kormányába. A tervek szerint Bognár József, a Magyar Nemzeti Bank frissen kinevezett elnöke adott volna számunkra pénzt. Azt is elhatároztuk, hogy hamarosan meghatározzuk a gazdasági kabinet összetételét.

– *Az ülés jegyzőkönyve fennmaradt?*

– Emlékeim szerint értesítettük a sajtót is, de hogy készült-e több példány az irományból, arra már nem emlékszem. Az egyik nálam lévő példányt átadtam Tildy Zoltánnak és Nagy Imrének.

– *Mikor hagyta el Magyarországot?*

– November 9-én. Úgy gondoltam, hogy csak néhány hétig leszek távol. Mivel tudtam angolul, és 1945–1946-ban az amerikai-magyar segélyakció társelnökéeként, az ENSZ Segély- és Újjáépítési Bizottságának (UNRRA – United

Egyiptomban, 1959-ben

Nations Relief and Rehabilitation Administration) miniszterelnöki megbízottjaként nemzetközi ügyekkel is foglalkoztam, többen bátorítottak, hogy tájékoztassam a nyugati világot, hogy mi is történt valójában Magyarországon az elmúlt két hétben, és milyen kibontakozási lehetőségek jöhetnek szóba a forradalom leverését követően. Ez tűnt a leghatásosabbnak. Még itthon próbáltam különféle feljegyzéseket eljuttatni a diplomatakhöz, de ezek a kísérletek nem bizonyultak eredményesnek. Volt olyan kézzel írott feljegyzésem, amelyet – mint később Robert McKissontól, a State Department magyar ügyekkel foglalkozó tisztviselőjétől megtudtam – John Foster Dulles kórházban maradt pizsamájában találtak meg. Az amerikai külügyminisztert ugyanis a forradalom napjaiban kórházban kezelték. Noha mindenképpen visz-

szá akartam térni Budapestre, mégis úgy láttam jónak, ha feleségem és Erzsike lányom is velem tart. Kiss Sándorral együtt mentünk. Később mások is követtek minket, így Jónás Pál, Nyeste Zoltán, Boros Lajos és Füzesi István. Egy rövid ideig Bécsben maradtunk. Közben november közepén az Egyesült Államok Szenátusának meghívására néhány napra Washingtonba utaztam, hogy a magyarországi eseményekről bizalmas tájékoztatást adjak a külügyi illetékeseknek. December közepén már a családommal együtt tértem vissza Amerikába. Erzsike lányom a közelmúltban mesélte, hogy sohasem fogja elfelejteni az utat. Egy különgéppel, egy kimustrált katonai repülővel utaztunk, amely rossz időbe keveredett. A gép összevissza rázkódott, olyan volt, mint ha hullámvasúton ültünk volna. Először az Azori-szigeteken szálltunk le tankolni, majd onnan Új-Fundlandba mentünk, ahol sarkvidéki, farkasordító idő volt. Január elsején azután visszarepültem Strasbourgba.

– *Rövid bécsi tartózkodására visszatérve, fontos szerepe volt az új emigrációs szervezet, a Magyar Forradalmi Tanács megalakításában.*

– Kiss Sándorral végig együtt voltunk Bécsben, beszélgetéseket folytattunk a magyarországi eseményekről a sajtó és a különféle nemzetközi szervezetek képviselőivel. Kezdetől fogva közösen tárgyaltunk arról, hogyan lehetne a forradalom ügyét a leghatásosabban képviselni. Emiatt én eredetileg Bécsben kívántam maradni. Sándorral az volt az elgondolásunk, hogy a magyar ügyet csak egy új, a forradalomban aktív politikai szerepet vállaló szemé-

lyekből álló testület képviselheti hitelesen. Ezt a felvetést Nagy Ferenc, korábbi miniszterelnök, a „régii” emigrációt képviselő Nemzeti Bizottmány alelnöke is helyeselte és támogatta. Nem véletlenül írta egyik levelében, hogy „[...] az 1945-ös pártok képviselőire és a szabadságharcos csoportok képviselőire kell az új nemzeti reprezentációt építeni.” A Washingtonban élő volt kormányfővel rendszeresen tartottuk a kapcsolatot, és tájékoztattuk a fejleményekről. Az volt a meglátásunk, hogy az új szervezet központja Európában kell, hogy legyen. Párizs is szóba került, végül azonban az Európa Tanács központjának is helyet adó Strasbourg mellett döntöttünk. A Magyar Forradalmi Tanács november 19-i deklarációját én írtam. A deklarációt és akcióprogramunk egyes részleteit Nagy Ferencnek is megküldtük postán. A forradalmi Kisgazdapárt mellett a szociáldemokraták, a Magyar Parasztszövetség, a volt Politikai Üldözöttek Szövetsége, a forradalmi MEFESZ, a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága és a Kilián laktanya harcosai is szerepeltek az aláírók között. 1957. január 1-én tartottuk kongresszusunkat Strasbourgban.

– *Az ENSZ Magyarországgal foglalkozó 1956-os különbizottsága magát is meghallgatta, hogyan zajlottak ezek a tanúmeghallgatások.*

– A különbizottság a tizenkilencedik ülésén, 1957. február 19-én hallgatott meg az ENSZ székházban, New Yorkban, ahol a Magyar Forradalmi Tanácsot képviseltem. A vallomásom angol nyelvű átírata másokéval együtt megtalálható az OSA Héderváry Gyűjteményében. Az események

Horváth János átveszi a Magyar Érdemrend nagykeresztjét a Parlamentben, 2011. augusztus 19. (fotó: Botár Gergely, KIM)

hátterét bemutatva, beszámoltam a kommunista rendőrállam hazugságairól és arról, hogy mi vezetett a munkások egyre fokozódó elégedetlenségéhez, amely azután a forradalom kirobbanásában tetőződött. Mivel évekig börtönben ültem, majd gyári munkásként dolgoztam, saját bőrömön tapasztaltam a rendszer torzulásait és törvénytelenégeit. Fontosnak tartottam hangsúlyozni azt is, hogy a forradalom spontán módon tört ki, és az egész ország egységesen támogatta, munkások, diákok, értelmiségiek, nők, férfiak, fiatalok és öregek egyaránt; ha a szovjetek nem avatkoznak be, nem került volna sor a vérontásra. A meghallgatás során részletesen beszámoltam azokról az eseményekről, amelyeknek közvetlen szemtanúja voltam, és a forradalomban betöltött politikai szerepemről is szóltam. A politikai megbeszélések

kapcsán ügyeltem arra, hogy senkit ne nevezek meg, nehogy az illető személyeknek vagy hozzátartozóiknak bajuk származzon ebből. Miután New Yorkban harmincötünket meghallgattak, Európában folytatódott az adatgyűjtés. A meghallgatások során két fontos szempont volt. Az egyik az, hogy az adatközlők ne legyenek ismeretek a Szovjetunió és a magyar kormány előtt, mert számukra és rokonaik számára ez életveszélyt jelenthet. A másik pedig az, hogy az ENSZ elé került anyagot se a Szovjetunió, se Kádárék ne használhassák fel propagandacélokra. Ne mondhassák azt, hogy az ENSZ-et félrevezették ezek a magyar áruelők.

– 1957 elején alapította meg a Kossuth Foundation nevű szervezetet, amelynek elnöke lett. Milyen célokat tűzött maga elé az alapítvány?

– Az volt a szándékom, hogy a forradalom emlékét úgy lehet a leghatásosabban ébren tartani, Magyarország szovjet függőségének tényét hangoztatni és a kommunista propaganda hazugságait cáfolni, ha a társadalmi, kulturális és tudományos szférában fejtjük ki a missziókat, nem pedig az emigráns politika keretében. Egyik fő törekvésünk az volt, hogy elérjük, hogy minél több vendégprofesszort és szakembert hívjanak meg Magyarországról a világ több pontjára. Az amerikai külpolitika agytrösztje értékelte, és hatásosnak tartotta erőfeszítéseinket. Persze ezt Kádár kémei is észrevették. Amikor hazajöttek, azt jelentették, hogy a magyar emigráció külügyminisztere Horváth János. Ennek azután az lett az eredménye, hogy évtizedekig nem jöhettek haza.

Farkas Judit Antónia